

CURRICULUM VITAE DEMETRII AINALOV

Ім'я Дмитра Айналова відоме і водночас невідоме. Г. Вздорнов писав, що його особа “відома всім”¹. Натомість А. Анфертьєва відмічала, що його ім'я належить до тих, “що відомі переважно вузьким спеціалістам”². В історії науки внесок Айналова визначається тезою М. Брунова, за якою “Основною заслугою Айналова в історії візантійського мистецтва є визнання за його пам'ятками самостійної художньої цінності”³, однак, з іншого боку, вченому закидали перебільшення впливу західного мистецтва на руське⁴, тому об'єктивна оцінка доробку Д. Айналова залишається справою майбутнього. Так само ще належить і “прожити” його життя в біографістиці. Донедавна в розпорядженні істориків був лише один нарис про життя і творчість Айналова, написаний його другом В. Ракінтом⁵. Надалі учні й колеги на довгий час обмежились лише некрологами⁶. Довгий час не було і праць, присвячених творчості вченого, тільки 1961 р. вийшла критична стаття В. Лазарева⁷. 1986 р. О. Белоброва опублікувала спогади про вчителя учня Айналова Л. Мацулевича⁸, а через рік вийшла і ювілейна замітка О. Етінгофа⁹, врешті 1995 р. з'явилась ґрунтовна стаття А. Анфертьєвої, присвячена життю і творчості вченого¹⁰.

¹ Вздорнов Г.И. История открытия и изучения русской средневековой живописи. XIX век. М., 1986, с. 267.

² Анфертьева А.Н. Д. В. Айналов: жизнь, творчество, архив // Архивы русских византистов в Санкт-Петербурге. СПб., 1995, с. 259.

³ Брунов Н. Памяти Д.В. Айналова (1862–1939) // Архитектура СССР, 1940, № 3, с. 66.

⁴ Див., наприклад: Лазарев В.Н. Критика теории Д.В. Айналова о западных влияниях в Волоатовской росписи // Лазарев В.Н. Феофан Грек и его школа. М., 1961, с. 109–112.

⁵ Ракинт В. Д.В. Айналов // Гермес, 1916, т. 18, № 10, с. 218–224.

⁶ Брунов Н. Указ. соч., с. 66–67; Жебелев С. Памяти Д.В. Айналова // Известия АН СССР. Отделение литературы и языка, 1940, № 3, с. 133–135; Каргер М.К. Д.В. Айналов, 1862–1939 // КСИИМК. М.; Л., 1940, вып. 4, с. 3–5; Банк А.В. Д.В. Айналов (1862–1939) // СГЭ Л., 1940, № 2, с. 28; Алпатов М.В. Айналов: (Некролог) // Искусство, 1940, № 1, с. 172–173.

⁷ Лазарев В.Н. Указ. соч., с. 109–112.

⁸ Мацулевич Л.А. Памяти Д.В. Айналова: Роль византиноведения в деятельности Н.П. Кондакова и Д.В. Айналова / Публ. О.А. Белобровой // Советское искусствознание. М., 1986, вып. 21, с. 338–351.

⁹ Этингоф О.Е. Дмитрий Власевич Айналов (1862–1939): 125 лет со дня рождения // Художественный календарь: 100 памятных дат. М., 1987, с. 53–56.

¹⁰ Анфертьева А.Н. Указ. соч., с. 259–312.

З того часу поживався інтерес до Д. Айналова¹¹, однак низка питань біографії залишаються і на сьогодні досить темними і дискусійними.

Відтак, оприлюднення джерел до біографії Д. Айналова є першочерговим завданням сучасної історичної науки. Природно, що постає питання першочергового видання автобіографії вченого, що частково вже введена в науковий обіг, однак потребує ще цілісного джерелознавчого аналізу.

Насамперед, автобіографія дає змогу уточнити цілу низку дискусійних питань життя і творчості вченого. Наприклад, традиційно вважається, що Д. Айналов народився 8 (20) лютого 1862 р. у Маріуполі Катеринославської губернії в купецькій родині приазовських греків. Однак, сам же Айналов, наприклад в іншому варіанті своєї автобіографії, виправив місце народження на Кострому, а ще в іншому вказав Полтаву¹². Так само перший біограф В. Ракінт подав як дату народження 7 лютого, до того ж відмітив, що статтю проглянув сам Айналов¹³.

Майбутній вчений навчався спершу в Таганрозькій, а потім у Маріупольській класичній гімназії, яку закінчив 1884 р. Того ж року вступив на історико-філологічний факультет Новоросійського університету. По закінченню вишу Айналов, разом з Редіним пішли за вчителем у Санкт-Петербурзький університет для приготування до професорського звання. А. Анфертьєва зазначає, що, на відміну від Є. Редіна, Айналов був приряджений до університету “без стипендії”¹⁴. Однак у автобіографії вчений прямо пише, що “був приряджений ... на два роки зі стипендією для вдосконалення в науках”¹⁵. Можливо, що Маріупольська дума таки задовольнила його прохання про стипендію¹⁶, а, отже, й завдячувати за це він мав своєму рідному місту.

У 1890 р. Д. Айналов “був призначений приват-доцентом Казанського університету по кафедрі історії та теорії мистецтв і отримав від-

¹¹ Див., напр.: *Творогов О.В.* Айналов // Энциклопедия “Слова о полку Игореве”. СПб., 1995, т. 1, с. 43–44; *Тункина И.В.* К истории академических выборов 1929–1930 гг.: Академик С.А. Жебелев. Отзыв об ученых трудах Д.В. Айналова // Невский археолого-исторический сборник. СПб., 2004, с. 176–183; *Сыченкова Л.А.* Основатели музея изящных искусств Казанского университета: Дмитрий Айналов и Алексей Миронов // Вопросы музеологии, 2012, № 1–5, с. 98–112; *Сыченкова Л.* О “немецкой колонизации” русской науки: размышления над письмами Д.В. Айналова // Эхо веков, 2007, № 1 (46), с. 137–142.

¹² *Анфертьева А.Н.* Указ. соч., с. 261–262, прим. 15.

¹³ *Ракинт В.* Указ. соч., с. 219.

¹⁴ *Анфертьева А.Н.* Указ. соч., с. 264.

¹⁵ ИР НБУВ, ф. X, од. зб. № 4763, арк. 2.

¹⁶ *Анфертьева А.Н.* Указ. соч., с. 264, прим. 25. На це вказує і *Божко Р.* Историк искусств мариуполец Дмитрий Айналов // Приазовский рабочий, 2012, № 44, 12 марта.

рядження на два роки за кордон, для поглиблення своїх наукових знань”¹⁷. У Казанському університеті вчений пробув до 1902 р. Ще кілька разів він буде у закордонному відрядженні, останній раз перед самою війною – у 1914 р., коли разом зі своїм учнем В. Мясоедовим займатиметься вивченням німецького живопису. Власне цю складову свого життя вчений ретельно прописав і в автобіографії. За кордоном Айналів підготував свою першу – магістерську дисертацію “Мозаики IV и V веков”¹⁸, яку він успішно захистив 1897 р. у Санкт-Петербурзькому університеті. Окрім того, як він сам повідомляє, “відрядження за кордон було продовжено до 15 серпня 1893 року, внаслідок знаходження мною нових, невідомих раніше, ілюстрованих рукописів та пам’яток різної слонової кістки”¹⁹.

Автобіографію Дмитро Власович Айналів писав уже в поважному віці, маючи загальне визнання, власну наукову школу, що складалася з плеяди талановитих учнів, та попри те, він і тоді відмітив, що “працюючи над мистецтвом Відродження... здобув схвалення відомого дослідника мистецтва Е. Мюнца”²⁰. Згаданий французький вчений далеко не був такою знаменитістю, як подає Айналів, однак для останнього це було доволі важливим. Для штрихів до психологічного портрету вченого є цікавим один щоденниковий запис, пов’язаний з епізодом присудження золотої медалі за сумісну роботу з Редіним про живопис і мозаїки київського собору Святої Софії: “Одного разу Кондаков під час наших загальних занять запитав, чи уступлю я золоту медаль Редіну? Я відповів, що уступлю. Я знаю і відчуваю, що Редіну Кондаков симпатизує більше, ніж мені, і в цьому моє невігідне становище”²¹. У період плазування перед Заходом визнання їхнього вченого було важливим для самооцінки Айналова, це давало йому певну сатисфакцію на продовження дослідження, власне визнання науковості європейського рівня. Подібно, підготувавши докторську дисертацію “Эллинистические основы византийского искусства”, Айналів мусив зважати на думку Н. Кондакова: “якщо він зостанеться незадоволений працею, то я втрачу всякий кураж”²². Прикметно, що й сам Айналів досить критично ставився до своїх наукових праць. З приводу докторської він писав таке: “Час не залишить

¹⁷ ІР НБУВ, ф. X, од. зб. № 4763, арк. 2 зв.

¹⁸ Айналів Д. Мозаики IV и V веков: Исследования в области иконографии и стиля древнехристианского искусства. СПб., 1895, ві, 3–198, [1] с.: ил.

¹⁹ ІР НБУВ, ф. X, од. зб. № 4763, арк. 2зв.

²⁰ ІР НБУВ, ф. X, од. зб. № 4763, арк. 3.

²¹ Цит. за: Анфертьева А.Н. Указ. соч., с. 263, прим. 17.

²² 3 Листа до С. Жебелева. Цит. за: Цит. за: Анфертьева А.Н. Указ. соч., с. 269.

і каменя на камені від моєї праці”²³. Однак саме це дослідження, одне з небагатьох буде перевидано з часом і стане єдиним перекладеним на англійську мову²⁴. Високо оцінив працю і німецький вчений О. Вульф, який по виходу монографії привітав Айналова з досягненням “найвищого ступеня наукової скелі”²⁵.

Ця невпевненість у собі виявилась і в переході з Казанського до Санкт-Петербурзького університету. Казань тиснула на вченого своїм провінціалізмом, обмежувала його в діях, сковувала науковий кругозір. І в той же час, коли звільнилось місце в столиці Айналов не одразу подався на конкурс. У листі до С. Жебелева вчений писав: “Відмова зі столиці для нашого професорського середовища значить дуже багато, а на мені може відбитись дуже тяжко”²⁶. Однак, 11 липня 1903 р. Айналов був обраний ординарним професором Санкт-Петербурзького університету і зміг покинути Казань.

Важливе місце в науковій біографії Айналова займає тема княгині Ольги. За признанням самого вченого, для нього це був “перехід до руських старожитностей”²⁷. Цій темі вчений присвятив низку публікацій²⁸, зайняла вона своє місце і в автобіографії: “в 1902 році був відряджений у Харків на Археологічний обласний з’їзд, на якому виголосив дві доповіді: 1) “Поїздка Ольги в Царгород і давнє царгородське життя”, 2) “Мармури та інкрустації Києво-Софійського собору”²⁹.

У Санкт-Петербурзькому університеті Айналов окрім читання лекцій організував для своїх учнів – В. Мясоедова, М. Сичова, М. Окунєва, Л. Мацулевича та К. Широцького просемінарії з тих самих лекційних тем, а з 1908 р. організував поїздки по давньоруських містах для ознайомлення з пам’ятками на місці³⁰. Так “у 1911 і 1912 роках я здійснив

²³ Цит. за: *Анфертьєва А.Н.* Указ. соч., с. 270.

²⁴ *Ainalov D.* The Hellenistic Origins of Byzantine Art / Translated by E. and T. S. Sobolevitch; Ed. by C. Mango. New Brunswick, N. J., 1961.

²⁵ Цит. за: *Анфертьєва А.Н.* Указ. соч., с. 273.

²⁶ Цит. за: *Анфертьєва А.Н.* Указ. соч., с. 275.

²⁷ Цит. за: *Анфертьєва А.Н.* Указ. соч., с. 272.

²⁸ *Айналов Д.* Княгиня Ольга в Царьграде // Книга для чтения по русской истории / Составл. под ред. М. В. Довнар-Запольского. М., 1904, т. I, с. 202–215; *Айналов Д.* Дар св. княгини Ольги в ризницу церкви св. Софии в Царьграде // Труды Двенадцатого Археологического съезда в Харькове 1902 / Под ред. гр. П. Уваровой. М., 1905, т. III, с. 1–4; *Айналов Д.* Княгиня св. Ольга в Царьграде // Труды Двенадцатого Археологического съезда в Харькове 1902 / Под ред. гр. П. Уваровой. М., 1905, т. III, с. 12–20. Див. також публікацію О. Файди листів Айналова до Петрова у цій збірці.

²⁹ ІР НБУВ, ф. X, од. зб. № 4763, арк. 4.

³⁰ *Анфертьєва А.Н.* Указ. соч., с. 276.

зі своїми слухачами університету, за активного сприяння факультету, дослідження мистецтва давнього Новгороду”³¹.

Біографічна частина автобіографії Айналова обривається на 1914 р. Надалі лише кілька штрихів до наукової біографії і все. Вчений нічого не згадує про свої митарства по Україні, тим більше про перебування у Сімферополі і зв’язки з урядом Врангеля (безпосередньо з Г. Вернадським)³², як і жодним чином не згадується його життя в Україні в період українських національно-визвольних змагань. Цей період був надто “делікатним”, щоб про нього згадувати в офіційних документах. Не сприяла атмосфера 1920–1930-х рр. і загалом візантійським студіям. 13 липня 1934 р. Д. Айналов подав анкету в Комітет обліку і вивчення наукових сил СРСР, де XIV пунктом був повний список друкованих праць Айналова, серед яких, природно, не було статей з крамольного “*Seminarium Kondakovianum*”, а з інших вилучені такі слова, як: давньохристиянський, граф, голгота, хрест, ікони, Богородиця тощо³³. Таким чином і сфера наукових інтересів вченого перейшла у більш безпечну зону – давньоруської літератури і творчості Леонардо да Вінчі.

В житті та творчості Д. Айналова присутня українська тематика³⁴, що знайшло відображення вже в подорожніх щоденникових записах за час закордонного відрядження 1891–1893 рр. Тоді, подорожуючи по Австрії, Айналов заніс у щоденник відомості етнографічного характеру про русинів³⁵. У щоденнику ж по Атону вчений відводить місце і для роздумів про видатного українського мандрівника XVIII ст. В. Григоровича-Барського³⁶.

Д. Айналов співпрацював із Візантологічною комісією ВУАН, для “Візантологічного збірника” якої готував дві статті: 1) про ікону Миколи Мокрого і 2) про ікону Богородиці Лаврського музею³⁷, що мали бути складовими однієї статті. Так, у звіті П. Кудрявцева, в частині, присвяченій збірнику, числиться стаття: “Айналов Д.В. Дві знамениті пам’ятки давньоукраїнського малювання”³⁸. Була ідея опублікувати у збірнику і статтю, написану за доповіддю Айналова на засіданні Відділу давньору-

³¹ ІР НБУВ, ф. X, од. зб. № 4763, арк. 6.

³² Див. лист до М. Петрова від 4 червня 1919 р. у публікації О. Файди у цій збірці.

³³ *Анфертьєва А.Н.* Указ. соч., с. 290–191.

³⁴ Детальніше див. статтю В. Ульяновського у цій збірці.

³⁵ *Анфертьєва А.Н.* Указ. соч., с. 294.

³⁶ Там же, с. 294.

³⁷ Там же, с. 288.

³⁸ ІР НБУВ, ф. X, од. зб. № 18 680, арк. 6 (118).

ської літератури від 21 листопада 1923 р. “Из примечаний к летописи: сношения Руси в XI в. с Польшей, Германией и Италией”³⁹.

Однак найвищий прояв українськості Д. Айналов виявив у поданні своєї автобіографії до Словника українських діячів, що готувався Біографічною комісією ВУАН.

Комісію для складання Біографічного словника діячів України офіційно було засновано 23 січня 1919.⁴⁰ На основі доповіді першого голови Комісії академіка Д. Багалія⁴¹, виголошеної на першому засіданні Комісії 23 лютого 1919 р.⁴², що, в свою чергу, заснована на доповідній записці В. Модзалевського⁴³, була складена “Інструкція для співробітників Постійної Комісії для складання Біографічного словника українських діячів при Українській Академії Наук”⁴⁴.

За цією інструкцією,

“... ”

б) До Словника мають увійти біографії діячів усіх національностей, які жили на Україні, починаючи від найдавніших часів аж до наших днів, і по всіх обсягах людської діяльності. Таким чином, словник дасть біографії: усіх діячів національно-українських; діячів польських, єврейських, російських та інших, як що діяльність їх впливала на діячів, які часово жили на Україні (головним чином, наукові діячі, адміністратори і т. ін., ...); чужоземних діячів, що ніколи не жили на Україні і якщо праці їх торкалися українознавства; українців по народженню при умові, коли діяльність їх мала зв’язок з Україною; українців по місцю народження та по походженню, як що діяльність їх не була зв’язаною з Україною, але мала характер першорядний.

³⁹ *Анфертьева А.Н.* Указ. соч., с. 301. Частково стаття опублікована: *Айналов Д.В.* К истории древнерусской литературы. I. Эпизод из сношений Киева с Западной Европой. II. Иллюстрации к Хронике Георгия Амартола. III. Замечания к тексту “Слова о полку Игореве” // ТОДРЛ, 1936, т. 3, с. 5–25.

⁴⁰ Постійна комісія УАН-ВУАН для складання Біографічного словника діячів України. 1918–1933. Документи. Матеріали. Дослідження / Авт.-упор. С.М. Ляшко. К., 2003, с. 13.

⁴¹ Доповідь акад. Д.І. Багалія про завдання та методику роботи Постійної комісії для складання Біографічного словника діячів України від 23 лютого 1919 р. // Постійна комісія УАН-ВУАН..., с. 45–52.

⁴² Постійна комісія УАН-ВУАН..., с. 13.

⁴³ *Модзалевський В.* Докладна записка Про програм[у] та порядок видання Біографічного словника українських діячів науки, літератури, історії, мистецтва та громадського руху [10 грудня 1918 р.] // Постійна комісія УАН-ВУАН..., с. 37–44.

⁴⁴ Інструкція для співробітників Постійної Комісії для складання Біографічного словника українських діячів при Українській Академії Наук [квітень–червень 1919 р.] // Постійна комісія УАН-ВУАН..., с. 53–58.

в) У повному своєму складі Словник має дати повну бібліографію по українознавству й біографічні нариси як усіх діячів українських в національному розумінні цього слова, так і усіх діячів, які жили на території України, розуміючи під нею Україну Лівобережну, Правобережну, Галичину, Угорщину, Буковину, Слобожанщину, Кубань, Чорномор'я, Канаду та інші місцевості, де жив або тепер живе український нарід...⁴⁵.

Серед відділів Постійної комісії був відділ діячів мистецтва, редактором якого обрано Ф. Ернста, який очолював його протягом 1919–1932 рр. Ф. Ернст розробив структуру, за якою мали розподілятися матеріали. Він поділив діячів мистецтва на десять категорій, серед яких в окрему виділялись “дослідники й історики мистецтва та наук археологічних”⁴⁶, до яких і належала постать Д. Айналова.

Комісія працювала публічно, тож для збору біографічних карточок було поширено звернення до кореспондентів щодо подання біографічних та бібліографічних відомостей⁴⁷. Таким чином з 1919 по 1930 р. було зібрано картотеку на 200 тисяч біобібліографічних карток⁴⁸.

Першим головою Комісії протягом 1918–1920 рр. був академік Д. Багалій. Останнім – академік С. Єфремов, після арешту якого (1929) до самого свого закриття Комісія працювала без голови. В такій ситуації фактичним керівником був М. Могилянський⁴⁹, з яким, власне, листовно і контактував у справах Словника Д. Айналов. Так у фонді Айналова в Санкт-Петербурзі збереглося чотири листи за 1930 р. від М. Могилянського з проханням написання статей до словника⁵⁰. Ймовірно, у відповідь на один з таких листів Айналов і надіслав свою автобіографію. В супровідному листі вечний писав: “Надсилаю на разі свою автобіографію і додаток зі списком статей (додаток). Списки всіх праць надіслати не можу, але більша їх частина опублікована у збірці, зробленій моїми учнями під заголовком: “Д.В. Айналову от учеников”⁵¹”⁵². Цей додаток публікацій складався

⁴⁵ Інструкція для співробітників Постійної Комісії..., с. 54–55.

⁴⁶ Білокін С. В обороні української спадщини: Історик мистецтва Федір Ернст. К., 2006, с. 66–67.

⁴⁷ Звернення Постійної комісії для складання Біографічного словника діячів України при УАН до кореспондентів щодо подання біографічних та бібліографічних відомостей // Постійна комісія УАН-ВУАН..., с. 59–61.

⁴⁸ Там само, с. 24.

⁴⁹ Там само, с. 22.

⁵⁰ Анфертьєва А.Н. Указ. соч., с. 307.

⁵¹ Список трудов Д.В. Айналова, 1888 29/ХИ 1913 // Дмитрию Власевичу Айналову от учеников к двадцатипятилетию его ученой деятельности. Пг., 1915, с. 1–16.

⁵² ІР НБУВ, ф. Х, од. зб. № 4763, арк. 1.

з видання 1924 р.⁵³, на останніх двох листках якого вчений від руки дописав ще 15 праць, одна з яких: “Рукописи бывшей Троице-Сергеевой лавры”, підготовлена в “Сборник в честь Г.Ф. Церетели”, так і не була опублікована⁵⁴. Однак і ця бібліографія не є повною. На разі мені вдалося знайти ще низку публікацій, не вказаних у жодному списку, причому ні самим Айналовим, ні дослідницею А. Анфертьєвою. Таким чином, маємо констатувати, що найповніший список публікацій вченого подається в цій збірці після автобіографії.

Відтак, подавши автобіографію до Біографічного словника Д. Айналів сам себе відніс до українських діячів. І в останні хвилини свого життя, як згадує його учень Л. Мацулевич, Айналов цікавився розкопками і новими відкриттями в Києві⁵⁵. Проте на сьогодні в Україні його постать часто просто ігнорується. Айналов потрапив в Енциклопедію історії України, але там він чітко ідентифікований як “рос[ійський] історик мист-ва”⁵⁶, проте в матеріалах Комісії він зазначений загальною як історик мистецтва: “Айналов Д.[В.] – істор[ик] мистецтва”⁵⁷, без вказівки національної приналежності, що є більш коректним, адже його постать належить як російській, так і українській та грецькій вітчизняній культурі. Проте укладачі біографічного словника “Візантологія і сходознавство в Україні”⁵⁸ не вважають Айналова українським діячем, або ж візантиністом, хоча постаті його вчителя Н. Кондакова, а також колеги і друга Є. Редіна – присутні. Саме в контексті останнього є лише така згадка: “Разом з Д.В. Айналовим досліджував мозаїки та фрески Софійського собору в Києві. Їхня спільна праця “Киево-Софийский собор. Исследование древней мозаической и фресковой живописи” була опублікована й відзначена золотою медаллю”⁵⁹. Прикметно, що в матеріалах Біографічної комісії все навпаки, Айналов є, а от Кондакова і Редіна немає⁶⁰.

⁵³ Дополнение к списку трудов профессора Айналлова и 35-летию ученой деятельности. Пг., 1924, 8 с.

⁵⁴ Збірка була набрана, але не видана.

⁵⁵ *Мацулевич Л.А.* Памяти Д. В. Айналлова..., с. 350.

⁵⁶ *Ковчаненко Н.Г.* Айналов Дмитро Власович // Енциклопедія історії України. К., 2003, т. 1: А–В, с. 50.

⁵⁷ ІР НБУВ, ф. Х, од. зб. № 5989–5990, арк. 2; Постійна комісія УАН-ВУАН..., с. 80.

⁵⁸ Див.: Сходознавство і візантологія в Україні в іменах: біобібліогр. слов. / Упоряд.: Е.Г. Циганкова, Ю.М. Кочубей, О.Д. Василюк; редкол.: Матвеева Л.В. (голов. ред.) [та ін.]. К., 2011, 260 с. Також див. мою рецензію на цей словник у: *Древности 2012.* Харьковский историко-археологический ежегодник. Харьков, 2012, с. 346–351.

⁵⁹ *Домановська М., Домановський А.* Редін Єгор Кузьмич // Сходознавство..., с. 188.

⁶⁰ Див.: Узагальнений список імен діячів України, які згадуються у матеріалах Біографічної комісії // Постійна комісія УАН-ВУАН..., с. 297–597.

Окрім автобіографії Д. Айналлов подав до словника і статтю про давньоруського іконописця XI ст. Алімпія, як то видно з листа до М. Могилянського: “надсилаю Вам невеличкий текст про Алімпія”⁶¹.

З посиленням радянської реакції в Україні на початку 1930-х рр., що відобразилось на згортанні цілої низки “національних проєктів”, 13 лютого 1934 р. за постановою Президії ВУАН Комісія для складання Біографічного словника українських діячів офіційно була ліквідована⁶². На жаль, так і не видано жодного тому Словника, насамперед першого, що готувався до друку і де мала бути опублікована біобібліографічна стаття про Д. Айналлова, хоча в пресі й поширились чутки про його видання, проте спрямовані на критику і ліквідацію Комісії⁶³. Невідомим залишається і місце перебування основного архіву Комісії⁶⁴.

Автобіографія Д. Айналлова зберігається в Архіві АН УРСР, у матеріалах Постійної Комісії для складання Біографічного словника українських діячів (ф. X, од. зб. 4763). Вона датована 7 червня 1930 р. Однак у супровідному листі поставлена інша дата – 7 липня 1930 р.⁶⁵ Надіслані обидва документи одночасно, проте на разі немає достатньо даних, аби віддати перевагу одній з цих дат.

Враховуючи, що вчений вийшов на пенсію за станом здоров'я з 1 квітня 1929 р.⁶⁶, автобіографія охоплює весь трудовий період життя Айналлова, хоча наукову діяльність він продовжив і на пенсії. Проте, будучи джерелом особового походження, автобіографія передає насамперед уявлення самого Айналлова про свій життєвий і творчий шлях. Власне у цій складовій і є її найбільша цінність, позаяк деякі біографічні відомості не є точними, автора інколи підводила пам'ять, або ж свідомо він змінював чи опускав деякі факти з життя. В будь-якому разі, це текст самого Айналлова і для його біографістики він має неабияке значення.

Автобіографія подається за автографом, за сучасним російським правописом.

⁶¹ ІР НБУВ, ф. X, од. зб. № 4765, арк. 1. Сам текст статті віднайти не вдалося.

⁶² Постійна комісія УАН-ВУАН..., с. 29.

⁶³ Там само, с. 28.

⁶⁴ Див.: Постійна комісія УАН-ВУАН..., с. 29.

⁶⁵ ІР НБУВ, ф. X, од. зб. № 4763, арк. 1.

⁶⁶ *Анфертьева А.Н.* Указ. соч., с. 285.

X4764 12
 Автобіографія проф. Д. В. Айналова
 Родився в 1862 році в г. Мариуполі Екста-
 ринославської губ. По окончании гимназии
 в 1884 году поступил в Новороссийский
 Университет на Филологический фак-
 ультет для занятия по истории искусства
 под руководством проф. Н. В. Пондакова.
 Представил работу на тему "Зривокисо
 Кievo-Сорійського собора", для чого в 1887 году
 командирован в Киев от Петер-
 буржского Арх. Общ. и получил ^{за нее} золотую
 медаль. В 1888 году по окончании универ-
 ситета был прикомандирован к Ленинград-
 скому Университету на два года со стипен-
 дией для усовершенствования в науках.
 Напечатал в 1889 году свою работу о зриво-
 ки Сорійського собора совместно с ученым
 другом своим Е. А. Редкиным. В 1890 году
 избран сотрудником Археологического
 общества в Ленинграде и был командирован
 в Киев и Керсань для изучения древних
 памятников и составления карт.

Автограф першої сторінки автобіографії Д. Айналова

Автобіографія проф. Д.В. Айналова

Родився в 1862 году в г. Мариуполе⁶⁷ Екатеринославской губ[ернии]⁶⁸. По окончании гимназии⁶⁹ в 1884 году поступил в Новороссийский университет⁷⁰ на филологический фак[ультет]⁷¹ для занятий по истории искусства под руководством проф. Н.П. Кондакова⁷². Представил работу на тему “Живопись Киево-Софийского собора”, для чего был в 1887 году⁷³ командирован в Киев от Петербургского Арх[еологического] Общ[ества]⁷⁴ и получил за нее золотую медаль. В 1888 году по окончании университета был прикомандирован к Ленинградскому университету⁷⁵ на два года со стипендией для усовершенствования в науках. Напечатал [в] 1889 году свою работу⁷⁶ о живописи Софийского собора совместно с ученым другом моим Е.К. Рединым⁷⁷. В 1890 году избран сотрудником Археологического

⁶⁷ 8 лютого. На сьогодні це найбільш прийнятна дата і місце народження вченого. За іншими даними Д. Айналов народився 7 лютого, а щодо місця народження, то в джерелах фігурують ще Кострома і Полтава. Див.: *Анфертьєва А. Н.* Указ. соч., с. 261–262, прим. 15.

⁶⁸ Нині – Донецька область.

⁶⁹ Маріупольська класична гімназія.

⁷⁰ Нині – Одеський національний університет ім. І. І. Мечнікова.

⁷¹ Історико-філологічний.

⁷² Кондаков, Никодим Павлович (1844–1925) – мистецтвознавець, дійсний член СПб. акад. мистецтв (1893), академік СПб. АН (1898). Випускник Московського ун-ту (1865). Протягом 1870–1888 та 1918–1920 викладав в Одеському університеті; 1888–1917 – у СПб. університеті. Завідував відділом мистецтва середніх віків та Відродження Ермітажу. Був членом Одеського товариства історії та старожитностей, Російського археологічного товариства та інших. У 1920 емігрував. Спершу жив у Софії, згодом у Празі. Н. Кондаков є одним із засновників сучасної візантиністики, обґрунтував історико-порівняльний метод у мистецтві та розробив іконографічний метод. На основі дослідження мініатюр візантійських рукописів розробив схему періодизації візантійського мистецтва. Д. Айналов є учнем Н. Кондакова.

⁷³ На основі аналізу щоденника Д. Айналова, А. Анфертьєва цілком переконливо виправляє цю дату на 1886 р. Див.: *Анфертьєва А.Н.* Указ. соч., с. 262.

⁷⁴ Російське археологічне товариство, виникло в СПб. у 1846 р. з ініціативи Б. Кьоне. Товариство перебувало під патронатом двору. Метою діяльності визначалось вивчення класичних старожитностей, середньовічної археології та нумізматики. В 1851 р. Товариство розділилось на три відділення: руської і слов'янської археології, східної археології та давньої і західної археології. 1904 р. було створено нумізматичне відділення. Друкованим органом Товариства були “Записки” та “Известия Русского археологического общества”, які виходили відповідно до секції. Видавало Товариство і окремі видання, в яких розкривались основні питання і результати діяльності Товариства.

⁷⁵ Санкт-Петербурзький університет.

⁷⁶ *Айналов Д., Редін Е.* Киево-Софийский собор: Исследование мозаической и фресковой живописи. СПб., 1889, 157 с.

⁷⁷ Редін, Єгор Кузьмич (1863–1908) – історик мистецтва і археолог. Випускник Новоросійського університету (1888). Учень Н. Кондакова. Підготовку до професорського звання

Общества в Ленинграде⁷⁸ и был командирован в Киев и Херсонес для изучения древних памятников и составления карты монетных и вещественных кладов Киева. В 1890 году был назначен приват-доцентом Казанского университета по кафедре истории и теории искусства и получил командировку на два года за границу, для углубления своих научных знаний. В том же году избран действительным членом Казанского Общества Истории и Этнографии⁷⁹. Командировка за границу продолжена была до 15 августа 1893 года, вследствие нахождения мною новых, неизвестных ранее, иллюстрированных рукописей, памятников резной слоновой кости и изготовлений мною копий в красках с мозаических картин IV века в [церкви] “S. Maria Maggiore”. Работал в музеях и библиотеках Рима, Флоренции, Милана, Турина, Неаполя, изучал памятники Рима, Равенны, Сицилии и Калабрии и специально штудировал памятники Геркуланума и Помпеи. Затем переехал в Париж, где работал в Национальной библиотеке, в Лувре, Клюни⁸⁰ и в окрестных музеях Сен-Жермен-Ле-Пре⁸¹ и друг[их].

проходив при СПб. університеті. В 1893 р. призначений приват-доцентом Харківського університету по кафедрі теорії та історії мистецтв. У 1896 р. захистив дисертацію на ступінь магістра. Один з організаторів Дванадцятого археологічного з'їзду в Харкові (1902).⁷⁸ Див. прим. № 74.

⁷⁹ Товариство археології, історії та етнографії при Казанському університеті (1878–1930), було створено з ініціативи учасників IV Археологічного з'їзду в Казані в 1877 р. Засновниками виступили М. Агафонов, І. Бодуен-Куртуне та ін. Членами Товариства були Д. Беляев, Д. Корсаков, В. Латишев, Н. Ліхачов, Ф. Міщенко та інші. Товариство поділялось на три відділення: Археологічне, Історичне та Етнографічне. Метою діяльності було вивчення минулого та сучасного російського та іноетнічного населення на територіях колишніх Булгаро-Хазарської та Казано-Астраханської держав. Основним друкованим органом Товариства були “Известия Общества археологии, истории и этнографии при Императорском Казанском университете”, що видавались при Казанському університеті з 1878 по 1929 р.

⁸⁰ Клюні (фр. *Cluny*) – колишнє бенедиктинське абатство у Верхній Бургундії, неподалік від Макона. Було засновано герцогом Аквітанії Гійомом I Благочестивим у 909 р. Абатство Клюні було закрито в 1790 р. в результаті Великої французької революції. На сьогодні збереглося лише близько 10 % базиліки Клюні III, в тому числі південна дзвіниця. Ця базиліка була збудована у 1088–1095 рр. Вона здійснила значний вплив на романський стиль в архітектурі. Довжина базиліки – 187 м, висота – 30 м, що робило її найбільшою церквою Європи аж до будівництва Собору Святого Петра. Нині у будівлях абатства розміщується навчальний заклад – клонійський центр Національної вищої школи мистецтв і ремесел.

⁸¹ Сен-Жермен-де-Пре (фр. *l'abbaye de Saint-Germain-des-Prus*) – бенедиктинське абатство; найстаріше в Парижі (засновано в першій половині VI ст.), розташоване на лівому березі Сени. На сьогодні від абатства збереглася лише церква Сен-Жермен-де-Пре, що вважається найстарішою в Парижі. Дзвіниця й неф церкви належать до романського стилю й датуються XI–XII ст. Сен-Жермен-де-Пре був у Середні віки одним з найбагатших монастирів Франції. Це було місцем поховання французьких королів: окрім засновника Гільберта I (у 558 р.) тут поховані королі династії Меровінгів: Гільперік I в 584 р., Фредегонд у 598 р., Глотар II в 628 р. В одній з церков абатства довгий час перебували мощі П'єра Абеляра.

Из Франции предпринял поездку в Испанию для изучения мавритано-испанского периода искусства и испанской живописи. Работал в Мадриде и особенно в знаменитой библиотеке Саламанки⁸². В заграничной командировке написал первую диссертацию на тему “Мозаики IV и V веков”. Работая по искусству Возрождения в Академии искусств в Париже, разрешил вопрос о влиянии на искусство Рафаэля древних римских мозаик и получил одобрение известного исследователя искусства Э⁸³. Мюнца⁸⁴. Исследование о росписи рафаэлевской галереи в Ватикане напечатано мною лишь в 1908 г. с аналитическими таблицами моих собственных рисунков⁸⁵. По возвращении из заграничной командировки напечатал книгу: “Мозаики IV и V веков”⁸⁶, представил ее на соискание степени магистра в Ленинградском университете [в] 1895 году и получил ее со значительным одобрением факультета и научной прессы.

В 1894 году был командирован от Казанского университета в Москву на первый съезд художников⁸⁷, на котором сделал сообщение о древнерусской живописи.

В 1895 году предпринял поездку в Грецию и Константинополь. Работал в Афинах, Дельфах, Дафне, Патросе, а в Константинополе находился при Русском Археологическом Институте⁸⁸, где работал над византийскими древностями.

⁸² Бібліотека університету Саламанки, заснована в XVII ст. Університет у Саламанці засновано в 1218 р. Альфонсом IX Леонським. Він перебував під патронатом двору і утримувався за рахунок казни. Протягом тривалого часу королі не допускали втручання папи і духовенства у викладання. Однак 1255 р. університет був затверджений папською буллою. В бібліотеці зберігається понад 150 тис. стародруків.

⁸³ В рукописі “Е. Мюнца”.

⁸⁴ Мюнц (Müntz), Эжен (1845 – ?) – французький історик мистецтва. Був директором бібліотеки, архіву і музею Парижського училища красних мистецтв. Цій темі присвячена доповідь Айналова 1900-х рр., в якій він наводить свої аргументи (не опублікована).

⁸⁵ *Айналов Д.В.* Этюды по истории искусства Возрождения. I. К истории мозаик церкви S. Maria Maggiore в Риме. II. Живопись Джотто в нижней церкви св. Франциска из Ассизи // Записки классического отделения Русского археологического общества. СПб., 1908, т. V, с. 214–252.

⁸⁶ *Айналов Д. В.* Мозаики IV и V веков: Исследования в области иконографии и стиля древнехристианского искусства. СПб., 1895, vi, 3–198, [1] с.: ил.

⁸⁷ З'їзд художників у Москві (серпень 1894), скликаний Московським товариством шанувальників мистецтв (1860–1918) на честь передачі місту художньої галереї П. та С. Третьякових.

⁸⁸ Російський археологічний інститут у Константинополі (1895–1914, формально 1920) – перша російська наукова інституція за кордоном. Створено з ініціативи Ф. Успенського, що став його першим директором. Метою діяльності було вивчення давньої географії і топографії, дослідження історії та археології Візантії, розшук, опис і публікація старовинних рукописів, дослідження пам'яток історії та мистецтва. Друкуванням органом були “Известия Русского Археологического института в Константинополе”.

[В] 1896 году командирован Казанским университетом на старый Афон⁸⁹, для исследования древних памятников искусства. Посетил 11 монастырей, канал Ксеркса⁹⁰ и открыл несколько неизвестных памятников древнего искусства и одну иллюстрированную рукопись IX века. Плодом этом командировки является отчет о ней, путевые наброски о жизни на Афоне⁹¹ и монография: “Византийские памятники Афона” (1899)⁹² в которой опубликованы важнейшие открытия, мною сделанные.

В 1896 году избран действительным членом Одесского Общества Истории и Древностей⁹³.

В 1898 году был командирован за границу с ученой целью. Работал во многих городах Италии: в Риме, Флоренции, Равенне, Венеции, Пизе, а затем в Германии, где изучал древнероманское искусство и подготавливал свою докторскую диссертацию “Эллинистические основы византийского искусства”, работая в разных библиотеках Германии, Италии и Австрии.

В 1902 году был командирован в Харьков на Археологический областной съезд⁹⁴, на котором сделал два сообщения: 1) “Поездка Ольги в Царьград и древняя царьградская жизнь”, 2) “Мраморы и инкрустации Киево-Софийского собора”⁹⁵. До 1903 года заведовал музеем Искусств

⁸⁹ Гора Афон.

⁹⁰ Канал Ксеркса, близько 2 км довжини, прокопаний на півострові Халкідіка в ущелині, де раніше розташовувались двори атонських монастирів. За легендою канал був споруджений за наказом Ксеркса I в 481 р. до н. е. під час підготовки походу проти греків з метою проходу перських кораблів в обхід Атонського півострова, де загинув флот Мардонія.

⁹¹ *Айналов Д.В.* Отчет о заграничной командировке на Афон // Ученые записки Казанского университета. Казань, 1897, т. LXIV, № 3, с. 51–58.

⁹² *Айналов Д.В.* Византийские памятники Афона. I–V // ВВ, 1899, т. VI, вып. 1–2, с. 57–96.

⁹³ Одеське товариство історії та старожитностей (1839–1922), створене 25 березня 1839 р. за клопотанням генерал-губернатора Новоросійського і Бессарабського М. Воронцова, який став його першим почесним президентом. Основною метою діяльності Товариства було всебічне дослідження та публікація різноманітних старожитностей Півдня Російської імперії. У 1840 р. Товариство відкрило музей, який 1858 р. об'єднався з Одеським міським музеєм старожитностей. Товариство курирувало також музей у Теодосії, архітектурні пам'ятки Судака, Аккермана, Мелек-Черменський кургаг, а також Керчі. Друкованим органом були “Записки Одесского общества истории и древностей” (виходили з 1844 по 1919 г., всього 33 томів). До складу Товариства входили О.Л. Бертьє-Делагард (віце-президент Товариства), Н. Кондаков, О. Маркевич, Ф. Успенський та інші. Проте Д. Айналов був суто формальним членом і жодної публікації в “Записках Общества” не опублікував.

⁹⁴ Дванадцятий Археологічний з'їзд у Харкові, серпень 1902 р.

⁹⁵ У “Трудах” з'їзду Д. Айналов опублікував статті, розділивши першу доповідь на дві теми: *Айналов Д.* Дар св. княгини Ольги в ризницю церкви св. Софії в Царьграді // Труды Двенадцатого Археологического съезда в Харькове 1902 / Под ред. гр. П. Уваровой. М., 1905, т. III, с. 1–4; *Айналов Д.* Княгиня св. Ольга в Царьграді // Там же, с. 12–20. *Айналов Д.* Мраморы и инкрустации Киево-Софийского собора и Десятинной церкви // Там же, с. 5–11.

и Древностей при Казанском университете. Снабдил его слепками античных скульптур, увеличил библиотеку музея до 10000 томов и образовал при нем отдел египетских древностей, Микенских и русского прикладного искусства⁹⁶.

В 1902 году назначен ординарным профессором Казанского университета и в этом звании был по конкурсу избран на кафедру Ленинградского университета в том же 1903 году 11 июля.

В 1903 году читал в Ленинградском университете актовую речь на тему: “Летопись о начальной поре русского искусства”. Напечатана в виде монографии в 1904 году⁹⁷.

В 1905 году командирован за границу в Австрию, Германию, Францию и Италию на летние вакации. Работал в Венском Альбертинуме⁹⁸ и в Венском музее⁹⁹, в музеях Берлина, Парижа, Рима и объехал всю Южную Францию для изучения романо-готического искусства. Результатом явились лекции по средневековому искусству, изданные студентами в 1909 году: “Средневековое искусство” (первая часть)¹⁰⁰.

В 1907 году вновь был командирован в Италию, Германию, Францию, Бельгию. Напечатал статью: “Этюды по истории искусства Возрождения. К истории мозаик S. Maria Maggiore” и II “Живопись в нижней церкви Франциска Ассизского”¹⁰¹.

⁹⁶ Детальніше про це див.: *Сыченкова Л.А.* Основатели музея изящных искусств Казанского университета...

⁹⁷ *Айналов Д.В.* Летопись о начальной поре русского искусства (Актовая речь) // Отчет о состоянии и деятельности Санкт-Петербургского университета за 1903 год. СПб., 1904, с. 1–33. (Рец.: *Редин Е. Д.* В. Айналов. Летопись о начальной поре русского искусства. Актовая речь. СПб., 1904. 8⁰, 33 стр. // ВВ, 1904, т. XI, вып. 3–4, с. 726).

⁹⁸ Альбертинум – колишній королівський арсенал, перебудований у 1880 р. у стилі неоренесансу Карлом Адольфом Канцлером. Свою назву отримав від саксонського короля Альберта (правив Саксонією протягом 1873–1902). Там розміщено низку музеїв з колекціями монет, печаток і відтисків, малюнки і графіка європейських художників XV–XX ст. Однак Альбертинум розташований у Дрездені. Тому, або Айналов допустився тут суто машинальної помилки, вказавши Відень (що ймовірноше), або таким іменем, за аналогією назвав Віденський арсенал, в якому також є один з найбільших у світі військово-історичних музеїв. Збудовано арсенал протягом 1848–1856 рр. як реакція на березневу революцію.

⁹⁹ Мається на увазі один з найбільших в Європі – Музей історії мистецтва (нім. *Kunsthistorisches Museum*) у Відні. Його було відкрито в 1891 р. разом з розташованим навпроти природничим музеєм. Музей збудовано за проектом Готфріда Земпера і барона Карла фон Газенауера у стилі італійського ренесансу за велінням імператора Франца Йосипа I.

¹⁰⁰ *Айналов Д.* Средневековое искусство: [Лекция] / Изд. студ. С.П. Обнорского и В.Н. Соловьева. СПб., 1909. Литография.

¹⁰¹ *Айналов Д.* Этюды по истории искусства Возрождения. I. К истории мозаик церкви S. Maria Maggiore в Риме. II. Живопись Джотто в нижней церкви св. Франциска из Ассизи // Записки классического отделения Русского археологического общества. СПб., 1908, т. V, с. 214–252.

С 1906 года заведовал Музеем искусств и древностей при Ленинградском университете, образовал при нем отдел античных древностей, слепков с рельефов церкви города Владимира, приобрел для него воспроизведения живописи эпохи Возрождения и расширил библиотеку изданиями по средневековому искусству, русскому и эпохи Возрождения, которые ранее в библиотеку не поступали вследствие чисто классического направления преподавания.

В 1909 году получил командировку за границу. Работал в Вене, Риме, Флоренции, особенно в Ассизи. Результатом явилась работа по искусству высокого Возрождения: “К вопросу о росписи потолка Stauza Eliodoro” в Ватикане (1912 г.)¹⁰².

По приглашению Московского Археологического Общества¹⁰³ два раза, в 1904 и 1905 годах, был командирован в Херсонес для изучения его древних развалин и мраморов. Открыл три греческие надписи, из которых одна в 41 строку представляет замечательный херсонесский декрет IV столетия. Все надписи изданы акад. В.В. Латышевым¹⁰⁴ в его издании “Inscriptiones [antiquae orae septentrionalis] Ponti Euxini”. Открыл византийские и античные памятники древнего Херсонеса, частью изданные акад. Н.П. Кондаковым, частью мною, и составил описание мраморов Херсонеса, до сих пор неизданное. Из числа работ, сделанных в Херсонесе, опубликована только одна: “Развалины храмов Херсонеса” (1905)¹⁰⁵. Обширный же научнообработанный каталог мраморов, готовый к печати, находится в моем портфеле¹⁰⁶.

В 1911 году был командирован за границу с научной целью на каникулярное время. Работал в Италии, Франции, Германии, особенно в Париже

¹⁰² *Айналов Д.* К вопросу о росписи потолка “Stanza Eliodoro” в Ватикане // Искусство. К., 1912, с. 249–274.

¹⁰³ Московське археологічне товариство, виникло з ініціативи графа О. Уварова (1824–1884), який став і першим його головою, а після нього очолила Товариство – графиня П. Уварова (1840–1924). Першим меценатом був Г. Строганов. Основною метою діяльності була “археологія взагалі і переважно російська”. З ініціативи Товариства в різних містах імперії проводились Археологічні з’їзди з періодичністю в три роки, за результатами яких видавались “Труди”. До початку Першої світової війни було проведено 15 з’їздів. Особливістю Товариства була його публічність діяльності, на засіданнях Товариства міг бути присутнім будь-хто, і не член Товариства. За час свого існування Товариство опублікувало понад 200 своїх видань. Основним друкованим органом були “Труди”.

¹⁰⁴ Латишев, Василь Васильович (1855–1921), філолог-класик, епіграфіст. Випускник СПб. університету (1876). Викладав у СПб. історико-філологічному інституті (з 1883), приват-доцент СПбУ (з 1884), викладав на вищих жіночих курсах (1883–1886), академік. Відомий публікацією грецької та латинської епіграфіки пам’яток Північного Причорномор’я.

¹⁰⁵ *Айналов Д.* Развалины храмов. М., 1905 (Памятники христианского Херсонеса; Вып. 1).

¹⁰⁶ І на сьогодні не видано.

и Страсбурге, изучая живопись Леонардо да Винчи. Результат работы выразился в напечатании первой трети исследования большого труда: “Живописная манера Леонардо да Винчи” (изд[ана в Известиях] Г[осударственной] А[кадемии] И[стории] М[атериальной] К[ультуры,] Т. V¹⁰⁷) и в монографии об эрмитажных копиях ангела и Тайной вечери, приготовленных к печати. Остальная часть работы, в которой рассмотрены и изучены Веймарские и Страсбур[г]ские рисунки Леонардо, не могла быть до сих пор напечатана и находится в моем портфеле¹⁰⁸.

В 1911 и 1912 годах я предпринял со своими слушателями университета, при живом содействии факультета, исследование искусства древнего Новгорода. Несколько экспозиций на средства, ассигнованные факультетом, привели к тому, что история новгородского искусства была поставлена на новую научную почву. Были сделаны до 1000 фотографий, мною акварельных рисунков и стали появляться монографии слушателей и мои исследования. Эти исследования легли в основу современного изучения искусства древней Новгородской республики. Л.А. Мацулевич¹⁰⁹ издал живопись Волотова¹¹⁰, а я в моей книге “Византийская живопись XIV¹¹¹ столетия”¹¹² сделал¹¹³ обзор всей известной живописи Новгорода и поставил ее в связь с возрождением византийского искусства в XIV столетии.

В 1914 году я последний раз был командирован за границу с талантливым учеником моим В.К. Мясоедовым¹¹⁴. Результаты этой командировки

¹⁰⁷ *Айналов Д.В.* Vinciana. Этюды по изучению живописной манеры Леонардо да Винчи (табл. I–VIII) // Известия Государственной академии истории материальной культуры. Л., 1927, т. V, с. 1–64.

¹⁰⁸ Опубликована М. Алпатовим: *Айналов Д.В.* Этюды о Леонардо да Винчи. Л.; М., 1939, 136 с. + 33 ил.

¹⁰⁹ Мацулевич, Леонід Антонович (1886–1959) – історик візантійського прикладного мистецтва, член-кор. АН Грузинської РСР, доктор мистецтвознавства. Учень Д. Айналова та Н. Кондакова, випускник історико-філологічного факультету СПб. університету (1912). Учасник польових експедицій з дослідження пам’яток Новгороду і Пскова семінару Айналова–Кондакова. Протягом 1919–1949 – співробітник державного Ермітажа, паралельно викладав у ЛГУ та співробітничав з Ін-том історії матеріальної культури АН СРСР. Залишив спогади про Д. Айналова: *Мацулевич Л.А.* Памяти Д.В. Айналова., с. 338–351.

¹¹⁰ *Мацулевич Л.* Церковь Успения пресвятой Богородицы в Волотове // Памятники древнерусского искусства. Вып. IV. СПб., 1912, с. 1–34, илл. 1–46. Пам’ятка загинула під час Другої світової війни. Це надає значному матеріалу праці Л. Мацулевича важливого джерелознавчого значення.

¹¹¹ Далі закреслено “века”.

¹¹² *Айналов Д.* Византийская живопись XIV столетия // Записки Классич. отделения Русского археологического общества. СПб., 1917, т. IX, с. 62–230. Окр. вид.: Пг., 1917, 174 с.

¹¹³ Далі закреслено “обозрение”.

¹¹⁴ Мясоедов, Володимир Костянтинівич (1885–1915) – мистецтвознавець, випускник СПб. університету (1908), учень Д. Айналова. По закінченні вищу залишений при університеті

еще не все напечатаны. Мною изучена была старонемецкая живопись и исследованы древности и искусство городов ганзейского союза¹¹⁵.

В течении 40 лет научной деятельности мною написаны работы, перечисленные в двух печатных списках¹¹⁶, сделанных моими учениками, которые прилагаются к настоящей биографии и на отдельном листке¹¹⁷. Из них видно только, что работы эти посвящены русскому искусству, искусству средних веков, эпохи Возрождения и византийскому искусству, родоначальнику русского в такой же мере, как и искусству Запада; и искусству первобытного человека. Эти работы были основаны на вновь открытых мною материалах, касались не только памятников русских городов, но и русских музеев.

Был членом многих ученых обществ столичных и Археологических комиссий провинциальных. Состоял членом Cercle historique в Париже¹¹⁸ и действительным членом болгарского Общества Археологии и искусства¹¹⁹.

В настоящее время выходит в свет большая моя работа: “История русского искусства”, печатаемая в Берлине в издательстве de Gruyter’a на немецком языке “Geschichte der russischen Kunst”, В. I.¹²⁰

для підготовки до професорського звання, 1909 р. став зберігачем музею старожитностей. 1915 р. був призначений приват-доцентом СПбУ і мав читати курс “Древнейший период русской архитектуры”.

¹¹⁵ Ганзейський союз (*Ганза*, нім. *Hanse*) (XIV–XVII ст.) – союз вільних німецьких “ганзейських міст” (нім. *Hansestädte*) на чолі з Любеком та торгових гільдій (нім. *Gilde*). Членами Ганзи в різний час були близько 200 великих та малих міст, розташованих в основному в басейні Північного та Балтійського морів. Тісні відносини з Ганзейським союзом підтримував Новгород, в якому розташовувалось одне з найбільших представництв союзу – Готський та Німецький двори. Власне цим і був викликаний інтерес Д. Айналлова до Ганзи.

¹¹⁶ Список трудов Д. В. Айналлова, 1888 29/ХІ 1913 // Дмитрию Власьевичу Айналлову от учеников к двадцатипятилетию его ученой деятельности. Пг., 1915, с. 1–16. Окр. вид.: СПб., 1913; Дополнение к списку трудов профессора Д. В. Айналлова к 35-летию ученой деятельности. 29.ХІІ.1923–11.І.1924. Пг., 1924. Обидва списки не повні, доповнена бібліографія публікується мною у цій збірці.

¹¹⁷ У справі наявне лише видання 1924 р. з додатком, писаним від руки Д. Айналловим, на останній сторінці (8) і на палітурці 15 публікацій.

¹¹⁸ Який саме мається на увазі історичний клуб у Парижі ідентифікувати не вдалося.

¹¹⁹ Болгарське археологічне товариство (Българското Археологическо дружество) в Софії, засновано 16 грудня 1901 р. з ініціативи Синоду. Метою діяльності Товариства було розшук, збереження і дослідження пам’яток минулого в межах всієї Болгарії. Найважливішим напрямком діяльності було проведення археологічних розкопок. Друкованим органом товариства були “Известия на Българското археологическо дружество”. 1921 р. Товариство реорганізовано в Болгарський археологічний інститут. Власне членом цього інституту і було обрано Айналлова в 1926 р.

¹²⁰ *Ainalov D. Geschichte der russischen Kunst. Bd. 1: Geschichte der russischen Zeit. В.; Лпз., 1932. Див. також: Ainalov D. Geschichte der russischen Kunst. Bd. 2: Geschichte der russischen Monumentalkunst der Grossfürstentums Moskau. В.; Лпз., 1933.*

Читал лекції в університеті¹²¹, на петербургських Вищих жіночих курсах¹²², в інституті Історії мистецтв¹²³, в Психоневрологічному інституті¹²⁴, в Робочому університеті в 1905 році і в Робочому університеті Государственного Эрмитажа в 1928 році¹²⁵.

Многие из моих учеников занимают ответственные места в различных музеях.

Д. Айналов

7/VI 30

Ленинград

Фонтанка 34, кв. 21

ІР НБУВ, ф. X, од. зб. № 4764, арк. 2–7, автограф

¹²¹ Мається на увазі СПб., згодом Ленінградський університет.

¹²² Вищі жіночі (Бестужевські) курси в Санкт-Петербурзі (1878–1918), засновані з ініціативи їх першого директора К. Бестужева-Рюміна. Мали систематичний, університетський характер викладання. Курси мали три відділення: історико-філологічне, фізико-математичне та спеціально-математичне, з 1906 р. – правниче відділення. Навчання було платним.

¹²³ Російський інститут історії мистецтв у Санкт-Петербурзі, засновано в 1912 р. графом В. Зубовим – перший у державі науковий інститут з мистецтвознавства. 1916 р. Інститут реорганізовано у вищий навчальний заклад.

¹²⁴ Психоневрологічний інститут у Санкт-Петербурзі ім. В.М. Бехтерева, засновано у 1907 р. Перший у державі науково-дослідний і навчальний інститут, створений для наукової розробки психології, психіатрії, неврології та інших дисциплін, пов'язаних з психікою людини. Навчальна діяльність була розпочата лише 3 лютого 1908 р., хоча Айналов був обраний на катедру історії культури вже 18 жовтня 1907 р.

¹²⁵ Робочі університети – форма популяризації пересічного наукового знання серед широких кіл робітничої громадськості, що уперше була впроваджена після Маніфесту 1905 р. у рамках визнаного дозволеним загального (популістського) виховання при вищих навчальних закладах (що знехотя підтримувалося державою) та – у зрозумілий спосіб – у 1920-х – на кшталт робітничих факультетів (робфаків). Робочі університети до певної міри сприяли залученню осіб, яких можна було визнати здібними не лише до засвоєння існуючого знання, але й до наукового пошуку. Остання ілюзія й була втілена у формі робочих університетів (ком. А. Пучкова).